

arenaidé
POLITIKENS PLATS

Åtta lärdomar från brexit

Om den moderna populismen

KATRINE MARÇAL

ÅTTA LÄRDOMAR FRÅN BREXIT

Om den moderna populismen

© Arena Idé, Stockholm, 2019

Författare: Katrine Marçal

Framsida: Pixabay

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

KATRINE MARÇAL

Journalist och författare. Katrine är bosatt i London och skriver för Dagens Nyheter. "Det enda könet" eller på engelska "Who Cooked Adam Smith's Dinner?" har översatts till 20 språk.

Innehåll

Inledning	6
Bakgrund	7
Åtta läxor från brexit om den moderna populismen	10
1. Populismen ställer land mot stad	10
2. Populismen handlar inte bara om invandringen	11
3. Populismen skapar identiteter som slår ut partiidentitet	12
4. Populismen introducerar förväntningar som det politiska systemet inte kan hantera	12
5. Populismen hamnar lätt i konflikt med den representativa demokratin	14
6. Populismen radikaliserar sig själv	14
7. Populismen skapar en motreaktion av elitism	15
8. Populismen kan lätt aktualisera gamla konflikter	16
Sammanfattning: åtta läxor från brexit om modern populism	18

Inledning

Att rösta för brexit visade sig vara en sak. Att lyckas genomföra brexit visade sig vara en helt annan. Storbritannien gjorde slut med EU den 23 juni 2016 men tog över tre och ett halvt år på sig att packa ihop sina grejer och dra. Den 31:a januari 2020 lämnade landet formellt den europeiska unionen. Det tog tre premiärministrar, över 50 avgångna ministrar, 21 uteslutna konservativa parlamentariker och två val. Nu återstår minst elva månader av handelsförhandlingar.

Först därefter kan Storbritannien även i praktiken lämna EU.

För den som följde de utdragna politiska striderna i Storbritannien 2017–2019 var det lätt att få intrycket att brexitfrågan hela tiden blev mer komplicerad. Storbritannien ville lämna EU och insåg först efteråt att detta krävde svåra vägval: tullunionskompromisser, överväganden gällande fredsavtalet på Nordirland, handelsflöden, matförsörjning och de brittiska företagens underleverantörskedjor.

Paradoxen var att samtidigt som brexit bara blev mer och mer tekniskt komplicerat blev frågan för många väljare bara enklare och enklare. 2019 när frustrationen var som störst handlade det knappt ens om EU längre. Det handlade om vem som skulle bestämma i Storbritannien: folket, eller eliterna. Skulle man respektera folkomröstningsresultatet, eller skulle man det inte? Det var det som Boris Johnson förstod och som hans valkampanj lyckades formulera i sloganen: ”Get Brexit Done”.

Med den vann han också valet i december 2019.

De senaste åren har det varit lätt att skratta roat åt det politiska spektaklet i Storbritannien, men att se på brexit som någon form av excentrisk brittisk övning vore ett misstag. Det finns läxor att dra som är relevanta för många länder i Europa.

Inte minst Sverige.

Svårigheterna att genomföra brexit var inte bara ett resultat av det brittiska politiska systemet. Att genomföra brexit är en övning i att implementera ett populistiskt mandat vilket kommer med en rad inneboende svårigheter.

Som det finns en poäng i att försöka förstå.

Bakgrund

Storbritannien röstade för att lämna EU den 23 juni 2016 och den 8 november röstade USA fram Donald Trump som president. Det var med andra ord bara fyra månader mellan händelserna. Därför slår många i efterhand ofta nästan ihop dem och betraktar dem som två likvärdiga utbrott av samma populistiska raseri.

Och det är inte riktigt sant.

Samtidigt som det finns mer allmängiltiga läxor att lära av brexit (vi kommer att komma till dem) går brexit inte att förstå utan sin specifikt brittiska kontext. Vill man vara sådan kan man dra brexit hela vägen tillbaka till år 1534. Det var då som kung Henrik VIII av England formellt bröt med den katolska kyrkan. Bakgrunden var att han hade velat upphäva sitt äktenskap med Katarina av Aragonien och kunna gifta sig med Anne Boleyn. Påven hade vägrat gå med på detta. Alltså bröt England med Rom.

Därmed tvingas Henrik VIII bland mycket annat uppfinna ett nytt förflutet åt sitt land. Tidigare hade England i hög grad betraktat sig själv som en del i en europeisk katolsk civilisation centrerad runt påven i Rom. Denna självbild fungerade inte längre. Det är nu som idén att England är ”en ö”, kulturellt och ekonomiskt skild från kontinenten, skapas.^[1] Och konsekvenserna ekar hela vägen till folkomröstningen om brexit 2016. ”Vi är inte européer, Storbritannien är en ö”, var en av de vanligare fraserna som kunde höras i brexitkampanjen 2016.

Andra världskriget är en annan kontext som man måste ha i åtanke om man vill begripa det brittiska EU-motståndet. Britterna drog i hög grad andra slutsatser av kriget än vad man gjorde på kontinenten. Och det har i grunden påverkat deras relation till det europeiska projektet.

EU byggdes runt idén att nationalstaten var ett problem. Det var trots allt nationalstaten som hade sparat ur i fascism. Det europeiska projektet konstruerades för att göra framtida krig omöjliga. Att de europeiska nationalstaterna skulle behöva ge upp makt, eller till och med så småningom behöva gå upp i en europeisk federation, uppfattades som ett rimligt pris att betala för freden.

I Storbritannien förstod man aldrig riktigt den här berättelsen. Britternas upplevelse av andra världskriget var i så hög grad präglad av slaget om Storbritannien 1940. Det var månaderna efter Frankrikes kapitulation när Adolf Hitler försökte invadera de brittiska öarna. Den brittiska nationalstaten stod ensam mot Nazityskland och överlevde. Därmed var det som många briter såg det nationalstaten som hade stoppat fascismen. Inte orsakat den.

Varför nationalstaten då behöver tyglas av europeiska överstatliga mekanismer har därför varit svårt att begripa.

Det finns också en inrikespolitisk kontext till brexit i Storbritannien som även den går mycket längre tillbaka i tiden än den moderna populismen.

Samtidigt som det finns mer allmängiltiga läxor att lära av brexit går brexit inte att förstå utan sin specifikt brittiska kontext.

1 Se Edwin Jones, The English nation: *The great myth*, för exempel på detta resonemang.

I över 30 år har det brittiska konservativa partiet slitits sönder av interna strider om EU. Det hela började som så mycket annat med Margaret Thatcher.

I september 1988 höll EU-kommissionens dåvarande ordförande, socialisten Jacques Delors, ett tal till brittiska fackföreningar där han lade fram sin vision om ett "socialt Europa". Han såg framför sig ett federalt EU med starka gemensamma rättigheter för arbetare, reglerade arbetsmarknader och kanske till och med en gemensam valuta. Margaret Thatcher gillade inte detta. I ett tal i Brygge i Belgien dundrade hon till svar: "Vi har inte lyckats rulla tillbaka statens gränser i Storbritannien bara för att se dem rullas fram igen på europeisk nivå."^[2] Margaret Thatchers tal i Brygge 1988 har antagit nästan mytologiska proportioner i det konservativa partiets interna liv.^[3]

Järnladyn föll också efter elva år som premiärminister i hög grad på Europafrågan. Hon hade pressats till att mer eller mindre mot sin egen vilja knyta Storbritannien till den europeiska växelkursmekanismen. Och hon ville inte gå längre än så. Detta öppnade upp för en kupp mot henne. I november 1990 lämnade hon med tårar i ögonen Downing Street 10.

Snart slog EU-skeptikerna tillbaka. John Major, som efterträdde Margaret Thatcher, skrev på Maastrichtfördraget 1992 och plötsligt hade konservativa EU-motståndare något att samlas runt: sitt motstånd mot Maastrichtfördraget och sin idé att John Major hade förrätt inte bara Margaret Thatcher utan även landet.

Det är nu som det inbördeskrig som slutar i brexitfolkomröstningen 2016 tar fart på allvar. I en sal på London School of Economics grundas Ukip. Det är ett gäng män som inte längre känner att de kan vara medlemmar i det konservativa partiet som har fått nog. En av dem heter Nigel Farage.

Han blir Europaparlamentariker 1999 och det börjar långsamt gå upp för honom att han kan börja koppla EU-motståndet till en annan och än mer explosiv fråga: invandringen. Det gamla konservativa EU-motståndet växer ihop med något annat: ett allt starkare främlingsfientligt och invandringskritiskt bakgrundsbrus.

2004 hade EU välkomnat tio nya medlemsländer: Cypern, Estland, Lettland, Litauen, Malta, Polen, Slovakien, Slovenien, Tjeckien och Ungern. De flesta av EU:s medlemsländer satte upp någon form av övergångsregler mot arbetare från de nya medlemsländerna. Som EU-medlemmar skulle arbetare från Centraleuropa nu få rätt att arbeta över hela EU och vad skulle detta göra med arbetsmarknaden? Många var rädda för att bli översvämmade av "polska rörmokare". Detta var en näst intill mytologisk figur som blev centrum för debatten i många länder. I Sverige talade dåvarande statsministern Göran Persson om risken för "social turism".

Storbritannien var ett av få länder som (tillsammans med Sverige och Irland) inte införde några övergångsregler. Tony Blairs regering hade utrett saken och kommit fram till att bara mellan 5 000 och 13 000 invandrare

---

2 Margaret Thatcher, Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech"), 20 september 1988.

3 Det bör dock tilläggas att Margaret Thatcher inte var någon EU-motståndare. Hon ville förändra EU. Inte lämna det.

från EU:s nya medlemsländer troligen skulle komma till Storbritannien.^[4]
I stället kom 129 000 bara de första två åren.^[5]

2015, året innan folkomröstningen om brexit, var nettoinvandringen från Central- och Östeuropa 189 000.^[6] Den brittiska arbetsmarknaden behövde folk. Pundet var starkt. Och de flesta ekonomer är eniga om att Storbritannien ekonomiskt tjänade på den stora arbetskraftsinvandringen. Samtidigt förändrades delar av landet mycket snabbt. Och eftersom Ukip så framgångsrikt hade lyckats koppla EU-frågan till invandringen blev EU-frågan den mest explosiva frågan i brittisk politik.

“Säg nej till obegränsad invandring, ta tillbaka kontrollen över våra gränser”, stod det på Ukips valaffisch till EU-parlamentsvalet 2009.

“26 miljoner européer är arbetslösa och vems jobb tror du de är ute efter?”
frågade Ukips EU-valaffischer 2014.

Det var nu som Storbritanniens konservative premiärminister David Cameron bestämde sig för att lova en folkomröstning om brexit. Han upplevde att det politiska trycket hade blivit för stort.

Sedan gick det som det gick den 23 juni 2016.

---

4 Christian Dustmann, Maria Casanova, Michael Fertig, Ian Preston och Christoph M Schmidt, *The impact of EU enlargement on migration flows*, Home Office Online Report 25/03.

5 Prof. John Salt, *International migration and the United Kingdom. Report of the United Kingdom SOPEMI correspondent to the OECD*, 2015

6 Office for National Statistics: Migration Statistics Quarterly Report: February 2019.

Åtta läxor från brexit om den moderna populismen

1. *Populismen ställer land mot stad*

När Storbritannien röstade för att lämna EU, röstade London, Manchester och Liverpool för att stanna. När de amerikanska kuststäderna röstade på Hillary Clinton, röstade landsortsbefolkningen i inlandet på Donald Trump. I amerikansk politik brukade man tala om röda delstater mot blåa delstater. Nu verkar det snarast vara skillnader inom delstater som spelar roll och ofta går dessa just mellan land och stad.

I Frankrike idealiserar det främlingsfientliga Front National bönder och storstaden framställs ofta som ett degraderat multikulturellt kaos som har förrått nationen genom att koppla loss sig själv från den.

Sverigedemokraterna försöker spela på liknande strängar i Sverige.

Redan Aristoteles skrev om skillnaden i politisk inställning mellan de som bor i staden och de som bor på landet. I dag tenderar städer att vara rikare men också mer ojämlika. Landsbygden är fattigare men med mindre klyftor. I städerna tenderar folk att ha högre utbildning och komma från många olika kulturer och länder. Landsbygden är mer etniskt homogen, religiös och lågutbildad. Detta skapar politiska konflikter och var en av de viktiga drivkrafterna bakom brexit.^[7]

Yngre och mer välutbildade storstadsväljare upplevde sig tjäna på den globalisering som EU hade blivit en symbol för. Äldre och lågutbildade på landsbygden upplevde sig förlora på den. Detta är på många sätt den dominerande politiska konflikten i allt fler samhällen. Samtidigt pekar flera ekonomiska analyser av framtidens jobbtillväxt mot att de stora städerna kommer att växa ännu mer. Samtidigt som jobb försvinner på landsbygden.

I skrivande stund har Boris Johnsons regering ännu inte lagt fram någon budget. Däremot har det rapporterats om att den brittiska regeringen ämnar riva upp delar av det finanspolitiska ramverket för att kunna göra större investeringar både på landsbygden och i traditionella arbetarklassregioner. Boris Johnson försöker nu, efter brexit, slå mot brexits orsaker.

Och en viktig läxa från den brittiska erfarenheten är att försöka bekämpa regional ojämlikhet inom nationalstaten redan innan den leder till den typ av politiskt kaos som har kännetecknat Storbritannien de senaste åren.

---

7 Se till exempel "Tilting Towards the Cosmopolitan Axis? Political Change in England and the 2017 General Election", *The Political Quarterly*, vol. 88:3, 2017.

2. Populismen handlar inte bara om invandringen

Theresa May som blev Storbritanniens premiärminister efter David Camerons avgång 2016 fick uppgiften att genomföra brexit. Ingen visste i detta läge vad brexit innebar: var det att bara lämna EU? Eller, att lämna även EU:s gemensamma marknad och dess tullunion? Inget av detta hade riktigt diskuterats under folkomröstningskampanjen 2016.

Theresa May gjorde tolkningen att folkomröstningsresultatet handlade om att brittena ville minska invandringen från EU. Det var ingen orimlig analys. Invandringsfrågan hade varit stor under kampanjen. Theresa Mays fokus blev att få till en skilsmässa med EU där Storbritannien fick makt att minska inflödet av europeisk arbetskraft.

Och det lyckades hon med. Men till priset av att hon tvingades kompromissa på en rad andra områden.

Theresa May gjorde bedömningen att om hon bara kom hem med ett brexitavtal som levererade gällande invandringen skulle parlamentet och folket bli nöjda. Det blev de inte. I stället röstades Theresa Mays brexitavtal ner tre gånger och till slut tvingades hon att avgå. Att hon hade levererat en brexit som gjorde att Storbritannien fick rätt att minska invandringen tillfredsställde inte den populistiska opinionen.

I stället framställdes hon som en förrädare som hade sålt ut Storbritannien till Bryssel.

Samtidigt minskade ”invandringsfrågan” i betydelse i Storbritannien under dessa år. Och brexit blev en allt viktigare fråga.^[8] Inför valet 2017 var invandringen exempelvis väljarnas tredje viktigaste fråga (med 35 procent). Inför valet 2019 var den nere som femte viktigaste fråga (på 22 procent).^[9] Detta tyder på att invandringsfrågan var en del av brexitfrågan.

Men inte samma sak som brexitfrågan.

Högerpopulism likställs ofta med kritik av öppna gränser och/eller främlingsfientlighet. I själv verket är populismen till sin grund något annat. Hade Theresa May varit mer medveten om detta hade hon antagligen kunnat navigera det inrikespolitiska landskap som tog form efter folkomröstningen bättre.

Populismen berättar en historia om att samhället består av två grupper: folket och den korrupta eliten. Det är eliten som styr genom att ljuga för folket och föra det bakom ljuset. Populisterna vill avslöja konspirationen och göra politiken till ett uttryck för folkviljan igen (så som populisterna har tolkat den). Theresa Mays problem var att hon trots att hon alltså levererade vad många brexitörer ville ha lyckades bli associerad med den politiska elit som populisterna misstrodde. Hon valde att hålla sina brexitförhandlingar inom en mycket liten krets människor och inte skaffa sig något förhandlingsmandat i parlamentet.

Allt detta kom att slå tillbaka mot henne och göda den misstro som till slut fällde henne.

Populismen berättar en historia om att samhället består av två grupper: folket och den korrupta eliten.

8 Jonathan Wadsworth, *Immigration*, Centre for Economic Performance, occasional paper 47, november 2019. <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/occasional/op047.pdf>

9 Siffror från YouGov. https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/rxpylj3uwa/Internal_Issues_191031_W.pdf

3. Populismen skapar identiteter som slår ut partiidentitet

2018 var det bara 9 procent av den brittiska väljarkåren som identifierade sig starkt med ett politiskt parti. På 1960-talet var denna siffra nästan 50 procent. Antalet människor som starkt identifierar sig med ett politiskt parti har med andra ord gått ner i Storbritannien under en längre period. Samtidigt har inställningen till brexit på mycket kort tid blivit viktigare för människors politiska identitet än vilket parti de röstar på.

44 procent säger i dag att de ”starkt identifierar sig” med sin sida i brexit-folkomröstningen och detta har alltså inträffat på bara ett par år.^[10]

En av de drivande faktorerna i den politiska oredan de senaste åren har varit att de nya brexitidentiteterna inte matchar det traditionella partilandskapet. Inom både det konservativa partiet och Labour finns väljare, medlemmar och politiker på båda sidor. Skiljelinjen mellan partierna speglar inte skiljelinjen gällande brexit. Detta gjorde att både de konservativa och Labour höll på att slitas sönder av frågan.

Boris Johnson tillträdde som premiärminister sommaren 2019. Han gjorde av allt att döma analysen att det konservativa partiets identitet behövde korrigeras i linje med människors nya politiska identiteter. Han gjorde medvetet om de konservativa till ett ”brexitparti”, bland annat genom att utesluta 21 seniora parlamentariker som vägrade acceptera hans hårda linje.

Efter Boris Johnsons stora valseger i december har han däremot signalerat en vilja att bredda partiet igen, bland annat genom att gå till vänster i ekonomiska frågor.

De nya och starka brexitidentiteterna i Storbritannien har gjort människor mer politiskt engagerade men till kostnaden av ett aggressivt tonläge i debatten och ökande polarisering.

Till och med Boris Johnson själv som kanske mer än någon annan har lyckats vinna i detta nya politiska landskap verkar se de långsiktiga problemen med detta. Sedan valsegern har han vid upprepade tillfällen talat om vikten av att Storbritannien ”kommer samman igen” och ”läker de politiska såren”.

Hur detta ska gå till är emellertid oklart.

4. Populismen introducerar förväntningar som det politiska systemet inte kan hantera

Brexitförhandlingen med EU var den största och mest komplexa diplomatiska övning som Storbritannien hade tagit sig an i modern tid. Det hela blev ännu svårare på grund av alla de förväntningar som hade släppts in i politiken av brexitfolkomsröstningen. Brexitörer och folkopinion i Storbritannien förväntade sig att premiärministern skulle leverera en brexit som helt enkelt inte existerade.

Fram till ungefär år 2009 hade EU-motståndet i Storbritannien främst

---

10 Se Bobby Duffy, Kirstie Hewlett, Julian McCrae och John Hall, *Divided Britain? Polarisation and fragmentation trends in the UK*, The Policy Institute at King's College London, september 2019.

varit driven av detaljorienterade typer på den konservativa högerflanken. De tyckte om att diskutera frihandelsteknikaliteter och hur Storbritannien på olika sätt kunde omvandla sin relation till Bryssel. Men när brexitkampanjen fick luft under vingarna 2016 var det inte tack vare detta. Det var tack vare de känslomässiga och populistiska argumenten.

Dominic Cummings som ledde den officiella brexitkampanjen (och i dag är Boris Johnsons viktigaste rådgivare) skrev om hur kampanjens slogan "take back control" "spelar på en stark mänsklig instinkt – vi hatar att förlora saker, särskilt kontrollen".^[11] Brexitkampanjen hade aldrig vunnit genom att prata handel och marknadsteknikaliteter, konstaterade han.

Vilket antagligen är korrekt. Problemet var att det var väldigt svårt att sedan översätta en känslomässigt driven brexitkampanj till konkreta krav som både gick att driva i Bryssel och kunde tillfredsställa den nu extremt uppiskade hemmaopinionen.

Brexitkampanjen hade målat upp en bild av en nertystad folklig majoritet som äntligen hade rutit till mot den konspirerande överheten. Nu skulle samma överhet sätta sig ner och förhandla brexit. När en politisk fråga framställs som en existentiell kamp mellan folk och elit är det lätt att alla former av kompromisser börjar betraktas som förräderi. Brexitkampanjen hade släppt in den typen av retorik i det politiska finrummet och problemet var förstås att kompromiss är precis vad som behövs för att ro en förhandling i land.

Särskilt en så komplex förhandling som den om Storbritanniens brexitavtal.

Och i slutändan kompromissade också Storbritannien. Boris Johnson gick med på vad Theresa May hade sagt att "ingen konservativ premiärminister någonsin skulle kunna gå med på". Han kastade sitt stödparti det nordirländska protestantiska partiet DUP under bussen och accepterade en lösning som i praktiken innebär att Nordirland fick ekonomisk specialstatus.

Boris Johnson hade dock till skillnad från Theresa May politiskt kapital att bränna på en kompromiss. Han var Storbritanniens kanske mest kända brexitör. Och hade genom att spela hårt hela hösten 2019 vunnit trovärdighet hos sina egna. Därför blev han i slutändan den enda person som kunde lösa den politiska knuten. Han var den antagligen den enda ledare som kunde göra den nödvändiga kompromissen, utan att för den skull uppfattas som att han hade kompromissat.

---

11 Dominic Cummings: "How the Brexit referendum was won", *Spectator* 9 januari 2017.

5. *Populismen hamnar lätt i konflikt med den representativa demokratin*

På många sätt var det nog oundvikligt att brexit skulle leda till en konstitutionell kris i Storbritannien. Två olika demokratiska principer stod nämligen mot varandra. Å ena sidan hade du en folkomröstning där en majoritet av väljarkåren bestämt att Storbritannien skulle lämna EU. Å andra sidan hade du ett parlament där de av folket valda parlamentarikerna inte ville genomföra brexit.

I alla fall inte till vilket pris som helst.

Det var detta som alla de politiska striderna 2018 och 2019 kokade ner till. Vem skulle egentligen bestämma? Vem talade egentligen för "folket"? Var det premiärministern: han som försökte trycka igenom ett folkomröstningsresultat mot det folkvalda parlamentets vilja? Eller var det parlamentet? De som försökte förhålla ett beslut fattat i en demokratisk folkomröstning? Hade inte parlamentet som högsta demokratiska instans ett ansvar att se till att brexit genomfördes på ett ansvarsfullt sätt? Och hade inte premiärministern samtidigt ett ansvar för att brexit faktiskt genomfördes?

Den här typen av konflikt finns i någon mån inbyggd i populismens natur. Populismen gör anspråk på att föra det enhetliga "folkets" talan. Samtidigt har du valda representanter med sina egna demokratiska mandat.

Populisternas krav på att folkviljan alltid ska styra inkräktar dessutom lätt på minoriteters rättigheter, en annan demokratisk princip. Detta har inte materialiserats i Storbritannien gällande brexit men däremot i många andra länder med starka populistiska strömningar.

6. *Populismen radikaliserar sig själv*

I mars 2016 publicerade den EU-skeptiska organisationen The Leave Alliance en rapport som beskrev hur Storbritannien i praktiken skulle kunna lämna EU.^[12] Det var den mest detaljerade plan som brexitörerna spottade ur sig innan folkomröstningen. Och i den här planen förespråkade man att Storbritannien skulle stanna kvar i Europeiska frihandelssammanslutningen och sedan långsamt år för år dra sig undan alltmer från EU.

Tre år senare hade ett sådant förslag ansetts för mesigt till och med för Labour att lägga fram. Brexitrevolutionen hade radikaliserat sig själv. Alla förslag som på något sätt förespråkade att Storbritannien skulle stanna kvar i EU:s gemensamma marknad kallades hånfullt för "BINO" (Brexit In Name Only). Theresa May fick sitt brexitavtal nedröstat eftersom hon ville att Storbritannien under en övergångsperiod förblev medlemmar i tullunionen. Allt som inte var hård brexit var oacceptabelt.

Samtidigt började tidigare helt otänkbara förslag lyftas fram som möjliga utvägar. I mars 2019 förespråkade Boris Johnson att den dåvarande premiärministern Theresa May skulle lämna EU helt utan ett avtal. Det hade sannolikt fått extrema konsekvenser. Huvuddelen av all mat, medicin och varor som kommer in i och ut ur Storbritannien hade behövt kontrol-

---

12 Dr Richard AE North och Robert Oulds från The Bruges Group, *The Market Solution: The Definitive Exit Plan for Britain*, Bretwalda Books 2016.

leras över en natt. Storbritannien hade varken system eller personal för att hantera detta och tiotusentals lastbilar hade antagligen blockerat vägarna upp från landets stora hamnar.

Detta hade ganska snabbt kunnat leda till varubrist ute i affärerna.

Men 2019 hade brexitdebatten gått så långt att detta var en smäll som många brexitörer var beredda att ta. För samtidigt som deras krav radikaliserades sänktes hela tiden deras förväntningar på vad de kunde uppnå med brexit.

Under brexitkampanjen 2016 hade politiker som Boris Johnson pratat om de stora fördelarna med att lämna EU. Storbritannien skulle bli rikare och man skulle exempelvis kunna lägga 350 miljoner pund mer i veckan på sjukvården. Bit för bit sänktes dessa förväntningar. Efter något år talade brexitörerna i stället om att de ekonomiska fördelarna visserligen skulle komma, men först efter några år. Så småningom gick man ännu längre: nu hette det plötsligt att det där med ekonomi inte var särskilt viktigt alls. Det handlade inte om pengar eller ekonomiska fördelar längre. Det handlade om nationell frigörelse och sådant kunde gott få kosta.

Huvudanledningen till att populismen på detta sätt tenderar att radikaliserar sig själv har att göra med att den är ett uppror mot en oklar fiende. Den släpper ut en ny typ av ilska i den politiska kroppen som är svår att stilla med konkreta politiska förslag.

Därför måste den hela tiden höja ribban för vad den vill uppnå.

Elitism är dock ett problematiskt svar på populism eftersom den egentligen är en del av samma berättelse.

7. Populismen skapar en motreaktion av elitism

En teckning i det amerikanska magasinet *The New Yorker* 2016 visade kabinen i ett flygplan. En man med mustasch och svart skjorta stod upp.^[13] ”De dryga piloterna har tappat kontakten med vanliga passagerare som oss, vem av er tycker att jag ska flyga planet i stället? Ett dussin av medpassagerarna räckte upp handen. Bilden spreds över internet och många verkade tycka att den var rolig och att den sa något bland annat om brexit.

Den politiska inställning som teckningen uttrycker brukar kallas för elitism. Att låta vanligt folk bestämma åt vilket håll samhället ska gå är lika bisarrt som att låta en vanlig passagerare köra planet när det finns specialtränade piloter, tänker man sig. Folk kan inget om ekonomi, de är rasister och de röstar för dumheter som ett brittiskt utträde ur EU.

Elitism är dock ett problematiskt svar på populism eftersom den egentligen är en del av samma berättelse. Elitismen bekräftar uppdelningen mellan folk och elit, den tar bara ställning för eliten i stället.

Det andra svaret på populism är pluralism och det är bättre. Pluralismen köper inte berättelsen om att samhället består av en elit mot ett enhetligt folk. I stället ser man politiken som en komplex sak bestående av olika individer och grupper med olika intressen och perspektiv. Politikens roll blir vare sig att trycka igenom en enhetlig folkvilja eller en teknokratins enda väg. Den blir att nå överenskommelser och kompromisser mellan

13 Från *The New Yorker*, januari 2017.

samhällets olika delar. Demokratin är enligt detta synsätt en öppen process utan något färdigt automatiskt svar i slutet.

Ett av de stora problemen för Storbritannien efter folkomröstningen om brexit 2016 var att landet saknade politiker på hög nivå som drev den här inställningen. I stället fanns det gott om både populistiska brexitörer och elitistiska brexitmotståndare som i slutändan mest bekräftade varandra.

Grundproblematiken med både populisterna och elitisterna är nämligen densamma. Populisterna tycker sig veta vad folket vill ha redan innan de har frågat dem. Elitisterna är på samma sätt övertygade om att just deras experter har rätt och att det inte finns något alternativ ändå, även om deras experter skulle visa sig ha fel.

Populisterna tror att majoriteten är ofelbar. Elitisterna att eliten är det. I den bemärkelsen är de sidor av samma mynt och detta bidrog till de politiska låsningarna i Storbritannien.

8. Populismen kan lätt aktualisera gamla konflikter

Under folkomröstningen om brexit 2016 diskuterades Nordirland i princip inte. Nordirland är dock huvudförklaringen till det politiska kaos som följde under brexitförhandlingarna med EU och i det brittiska parlamentet 2017–2019.

När Storbritannien lämnar EU blir gränsen mellan Irland och Nordirland nämligen en yttre EU-gräns. Och eftersom Storbritannien vill lämna även EU:s tullunion kommer varor som passerar här att behöva kontrolleras. På något sätt.

Detta är ohyggligt politiskt känsligt.

Innan det blev fred på Nordirland 1998 var gränsen ett av de främsta terrormålen. Ingen vill naturligtvis att brexit ska öka risken för nytt våld i Nordirland, men det har visat sig oerhört tekniskt och politiskt komplicerat att få till en lösning för gränsen som alla sidor kan acceptera. Det var på grund av Nordirland som Theresa May till slut tvingades in i de kompromisser som fällde henne som premiärminister. Boris Johnson lyckades få fram ett eget brexitavtal men bara genom att skaka av sig sitt stödparti det nordirländska protestantiska DUP. Hur exakt Nordirlands ställning ska bli är också en knäckfråga för årets komplicerade handelsförhandlingar mellan Storbritannien och EU.

Huvudvärken är med andra ord inte slut.

Populismen kritiserar dagens globaliserade internationella ordning. Det finns många berättigade skäl att göra detta. Saken är dock den att dagens internationella ordning också ligger som ett lock på ett stort antal gamla konflikter. Däribland den i Nordirland. När man börjar peta på allt detta, vilket brexit gjorde, blir saker och ting komplicerade.

Under brexitförhandlingarna klagade EU-ledarna upprepande gånger på att det verkade som att britterna förhandlade mer med sig själva än med EU. Och i någon mån var det också precis så. Brexitfolkomröstningen blottade ett antal tidigare undanskymda konflikter i det brittiska samhället, varav Nordirland var den allra tydligaste. Fredsavtalet i Nordirland från 1998 byggde på att både Storbritannien och Irland var medlemmar i EU. När Storbritannien nu skulle lämna EU hade detta stora implikationer.

Populismen slänger sig ofta med koncept som ”folket” eller ”nationen”

som vore de lättdefinierade och självklara begrepp. I själva verket är de allt annat än detta. ”Det brittiska folket har röstat för brexit.” Ja, det stämmer visserligen. Men vem är en del av det brittiska folket? Både i Nordirland och i Skottland röstade en majoritet mot brexit, vilket har aktualiserat krav i båda dessa regioner på att lämna Storbritannien.

Sammanfattning: åtta läxor från brexit om modern populism

Populismen ställer land mot stad.

Populismen handlar inte bara om invandringen.

Populismen skapar identiteter som slår ut partiidentitet.

Populismen introducerar förväntningar som det politiska systemet inte kan hantera.

Populismen hamnar lätt i konflikt med den representativa demokratin.

Populismen radikaliserar sig själv.

Populismen skapar en motreaktion av elitism.

Populismen kan lätt aktualisera gamla konflikter.

